

Modern Kapitalizm: Kapitalizm'in Doğuşu Werner Sombart

Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2024, 755 s.

ISBN: 978-625-6194-08-3

Çeviren: Gözde Türker

Değerlendiren: Berke Erdoğan Hamamcı

Werner Sombart'ın ilk kitabı olan *Der Moderne Kapitalismus* (Modern Kapitalizm) 1902 yılında iki cilt olarak yayınlanmış, dönemin iktisat bilimine dair yaptığı eleştiriler çerçevesinde 11.yy'dan geç kapitalizme¹ kadar gelişen olayları ve bu olaylardan meydana gelen iktisadi olguları kendi metodolojik yaklaşımıyla incelemiştir. Sombart'ı dönemin anlayışından ayıran en önemli hususlardan birisi sosyal bilimlerde araştırma yöntemi olarak amaçsal metodoloji *telos* yerine nedensel metodolojiyi *causal* benimsemesidir. Kitabın önsözünde Sombart, dönemin önemli Alman filozoflarından Rudolf Stammler'in teleolojik yöntemine karşı çıktığını belirterek bunu dile getirmektedir. Sombart, iktisadı (hatta genel olarak sosyal bilimleri) deneysel

1 Eserin tarihsel kronolojisinde olgu olarak kapitalizm; kapitalizm öncesi "precapitalism", erken kapitalizm "early capitalism" ve olgun kapitalizm "mature capitalism" olarak sıralanmış ve analiz edilmiştir (Parson, 1928, 642).

@ Yüksek Lisans Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, berkeerdoganh@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3034-2935>

➔ Hamamcı, B.E., (2025). Modern Kapitalizm: Kapitalizm'in Doğuşu. [Werner Sombart'ın, Modern Kapitalizm: Kapitalizm'in Doğuşu kitabının değerlendirme yazısı.]. İş Ahlakı Dergisi, 18(2), ss. 179-184.

✎ Kitap Değerlendirmesi

bir bilim olarak kabul etmektedir. Sosyal bilimleri konu alan bilginin temelinde canlı süreçler olduğunu ve bu bilgilerin oluşumunun aracısız olduğunu dile getirmiştir. Sombart'ın nedensel yöntemi seçmesinin en büyük sebebi olguların belirli nedenler halinde gerekçelendirilmiş olmasından kaynaklanmasına ve nedensel analizin Kapitalizmin temel özellikleriyle uyumlu olmasına bağlamaktadır. Sombart'a göre iktisat bilimi tarihi içerisinde genel olarak amaçsal yöntemin izlenmesinin sebebini deneysel bilginin azlığından, dolayısıyla hayatın gerçek yapısı olarak adlandırdığı pozitif bilginin eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

Bunun yanında Sombart amaçsal analizi tamamen reddetmemiştir. Araştırma metodunun seçilmesinde nesnenin yapısına göre şekillenmesi gerektirdiğini ve her iki analiz türünün aynı anda yapılabileceğini dile getirmiştir. Ayrıca Sombart, kuramları akla en uygun olan bilginin sistematik olarak ifadesi olarak tanımlayıp, insan algısının kategorize etme yeteneği sayesinde çeşitli bilgileri bir bütün olarak ele alıp daha ileriye götürebileceğini ifade etmiş, elde edilen bilginin bütünleşmiş bir şekilde incelenmesine önem vermiştir (Ülgener, 1942). Sombart'a göre iktisadi analizleri yaparken geçerlilik ve tanımlama kurallarından kaynaklı bir problem ortaya çıkmaktadır. İnsan eylemlerinin oluşmasını sağlayan dürtülerin tamamını inceleyip bir tanıma koymaya çalıştığımız zaman her yeni dürtü için yeni bir kuram oluşturmak gerekecek ve bundan dolayı geçerlilik kuralı gerçekleşmemiş olacak. Diğer yandan bir dürtüler üzerinden bir tanım yapılabilmiş olsa da değişmezlik ilkesini karşılayamamış olacaktır. Sombart ana akım iktisadın *homoeconomicus* veya *iktisadi faaliyet örgüsü* anlayışını tahammül edilemez bir sıradanlık olarak görüp, iktisadi olguları inceleyen birinin tek bir güdü olduğunu kabul edemeyeceğini dile getirmektedir. Sombart bu sorunun çözümünü bütünsel analiz yapabilmenin tek yolunun dönemleri tarihsel olarak kategorize ederek bulmuştur. Bu tarihsel ayırım ile birlikte analiz tanımını "*belli bir dönemde egemen olan iktisadi hayatın önde gelen iktisadi öznelerinin sahip olduğu dürtülerden meydana gelen olguların açıklamalarının değişmez bir şekilde ortaya koymak*" olarak yapmaktadır. Kitabın içeriğinde ise giriş kısmında temel iktisadi olguların tanımlarını yaparak başlamış ve bu tanımlar doğrultusunda işletme kavramı ve bu kavramdaki tartışmalara değinmiştir. Birinci kitabın ilk kısmında Zanaat iktisadının mahiyeti, yapısı, onu oluşturan koşulları ve kapitalizm olgusundan önceki durumu incelenmiştir. İkinci kitapta ise Kapitalizm'in tanımlarıyla başlanmış ve ortaya çıkaran unsurları, ruhunu ve kronolojik sırayla kapitalizmin seyri analiz edilmiştir. Ayrıca eserin yazıldığı dönemi de göz önüne alırsak Sombart, her iktisadi olguyu bir inceleme alanı olarak görmesinden dolayı yapılan sınıflandırmalar iktisat bilimine göre kompleks kalmıştır.

Kitabın giriş kısmında analizine en küçük yapılarını ele almak amacıyla temel iktisadi olguları açıklanmış, ardından işletmenin tanımı üzerine yapılan tartışmaları ve iktisat ile işletme arasındaki ilişki ele alınmıştır. İktisadi tanımları yapılırken ise iktisadi faaliyetten yola çıkarak başlanılmıştır. İnsanların maddiyat ile alakalı eylemleri, akla dayalı bir şekilde belirlemiş olduğu hedefleri planlı bir şekilde gerçekleştirmesiyle ortaya çıkmaktadır. Fakat bu eylemler bireylerden ziyade bireylerin birliğinden meydana gelen toplumsal olarak oluşan eylemlerde ise farklı olarak daha tarafsız ve genel kuralların bütününden oluşması gerekmektedir. Sombart insanların doğada bulunan eşyalara olan ihtiyaçlarından kaynaklı gerçekleşen her eylemi toplumsal eylemler olarak değerlendirmiştir. İktisadi faaliyeti, yaptığımız açıklamalar çerçevesinde bireysel eylemleri kapsayacak bir şekilde *belirli bir düzenden kaynaklı oluşan geçim temin etme eylemi* olarak tanımlamıştır. Bu faaliyetlerin arka planını oluşturan unsuru ise dışsal normlar tarafından belirlenen ve insan eylemlerinin sonucunun somut olarak temsil edilişine iktisadi düzen, iktisadi düzen dahilinde faaliyetler gerçekleştirenlere ise iktisadi özne (bireysel veya toplumsal) olarak adlandırmaktadır. Sombart'a göre iktisadi hayat içerisinde iktisadi düzenler dışsal normlara bağlı olmasından kaynaklı pasif ve durağandır. Ancak iktisadi özneler üretim sürecindeki etkilerine göre iktisadi hayatı aktif, yaratıcı ve etkili hale getirmektedirler. İktisadi hayatı açıklarken yukarıda değindiğimiz üzere iktisadi öznelerin akla dayalı olarak oluşturdukları hedefleri gerçekleştirme eylemleriyle şekillenmektedir.

Eğer bir dönemin iktisadi hayatını anlamlandıracaksak o dönemin iktisadi öznelerinin eylemlerini belirleyen dürtüleri anlamamız gerekmektedir. İncelediğimiz tarih içerisindeki temel normlar ve iktisadi öznelerin davranışlarıyla şekillenen egemen dürtülere iktisadi prensip, bu iktisadi prensipler etrafında şekillenen iktisadi düzenlere iktisadi sistem denilmektedir. Sombart'a göre iktisadi sistemlerin özünü oluşturan ise ruhtur. Her iktisadi sistemin ruhu kendini içsel nedenlerden dolayı oluşmakta ve bu yüzden her iktisadi sistemin kendine has bir ruhu olduğundan birbirleri arasında bir geçişin olamayacağını belirtmiştir (Parson, 1928, 644). Temel iktisadi olguların tanımlarından sonra bu olguların isleyişinden kaynaklı meydana gelen ilişkiler incelenmiştir. Bu olgular sayesinde iktisadi özneler arasında ilişkiler ve gelenekler ortaya çıkmaktadır. Bu ilişkiler ve geleneklerle beraber üretim sürecine iktisadi örgütlenme, bu örgütlenmeyi iktisadi özneler kendi aralarında müşterek olarak oluşturulan formel düzene işletme demektedir. İşletmeler ile iktisat arasında iki yönlü ilişki mevcuttur. Bir işletme birçok ekonomide yer aldığı gibi bir ekonomi farklı yapılarıdaki işletmeleri inceleyebilmektedir. İşletmelerin belirli bir düzen içerisinde zaman ve mekân içerisinde hedeflerini gerçekleştiren

yapılardır. Bu yapılar belirli bütünlük içerisinde gerçekleştirilir². Sombart'a göre işletme faaliyetinin bütünlük arz etmesi için mekân şartı olması gerekmektedir. Bunun en kesin örneğini ev içi işletmeler olarak adlandırdığı sanayi öncesi üretim atölyelerinden örnek verir ve üretim sürecinde olan malların tedarigini sağlayan makastarları örnek gösterir.

Sombart'a göre iktisadi örgütlenmeler sonucu ortaya çıkan işletme dışında diğer bir durum bizi iktisadi sistemlere götürmektedir. İktisadi sistemlerin işletme dışında farkı, iktisadi öznelerin nesnelerle kurduğu işletmeden daha karışık ve çeşitlilikten ile uzun sürede şekillenmesinden kaynaklanmaktadır. Sombart iktisadi sistemlerin tarihsel olarak ayrılmasının en keskin yolunun hedefler için yapılan üretimlerin kapsamı, yani üretim içerisinde meydana gelen teknolojik değişimler ve üretim sürecine katılan iktisadi öznelerin uzmanlaşması olduğunu belirtmiştir³. Bu arada uzmanlaşma iktisadi bağımsızlığını azaltmaktadır. Sombart'a göre kronolojik olarak iktisadi sistemler; a.) Bireysel İktisat, b) Geçiş İktisadı, c) Toplumsal İktisat olarak sınıflanmaktadır. Bireysel ekonomi tüketim ve üretimin aynı yerde yapıldığı ve uzmanlaşmanın gerekmediği, geçiş ekonomisi tüketim ve üretimin keskin bir şekilde ayrıldığı, toplumsal ekonomi ise bütün iktisadi faaliyetlerin öznelerle bir birne bağlı olduğu alanları ifade etmektedir. Sombart'a göre teknolojik gelişme ve uzmanlaşmanın ortaya çıktığı olaylarla sınıflanmış iktisadi sistemlerin derecelerini iktisadi faaliyetler yüzünden oluşan toplumsallaşma belirlemektedir.

Sombart zanaat iktisadını ise bireysel ve geçiş iktisadi sistemleri içerisinde barındıran kapitalist öncesi dönem olarak görmektedir. Zanaatın tanımını ise *geçimi ni temin etmeye çalışan iktisadi öznelerin paraya dönüştürebileceği nesnelerin el işçiliği ile becerisini katarak üretme sistemi* olarak yapmaktadır. Zanaat tipi örgütlenme içe-

-
- 2 Sombart bu bütünlüğü 3 ana başlık altında incelemektedir. Bir işletme üretiminin bütünlük arz etmesi için;
- İşletmenin diğer iktisadi özneler üzerindeki tasarrufuyla beraber iş sürecini başlatması,
 - İş sürecinin nerede ve ne zaman üretileceğinin belirlenmesi,
 - İş süreci başlamadan önce işletmenin ve faaliyette yer alan iktisadi öznelerin planlarını işleme koyması
- olarak tanımlamaktadır.
- 3 Sombart iktisadi sistemler üzerine çalışmalar yapan dönemin önemli isimlerinin belirlemiş oldukları tarihsel sınıflandırmalara eleştiriler yöneltmektedir. Piyasa dışı ekonomisi ve iktisat antropolojisinin kurucusu olarak bilinen Karl Bücher'in *Die Entstehung der Volkswirtschaft* (Ulusal Ekonominin Ortaya Çıkışı) adlı eserinde tarihsel iktisadi sistemlerin üretiminden çıkan malın tüketiciye olan uzaklığıyla ölçmektedir. Bu doğrultuda geçmişten yakın döneme a) kapalı ev ekonomisi, b) kent ekonomisi, c) ulusal ekonomi ayrımı yapmaktadır. Sombart buna karşı çıkararak kapitalizm öncesi ve sonrası yapılacak analizin doğru olmayacağını, iktisadi sistemin özelliklerinin özüne gidemediği kanaatindedir. Aynı şekilde Marx ve Engels'in yapmış oldukları kesin tarihsel sınıflamalar yüzünden iktisadi olguları net bir şekilde açıklayamadıklarını dile getirmektedir.

risinde üreticilerin servetlerinden ziyade kişisel bilgi ve becerileri ön plandadır ve bu durumu mikroevren olarak tanımlamaktadır. Farklı iktisadi sistemlerin öznelere de olsalar Sombart üretim sürecinde aktif olarak rol oynayan ve emeğiyle ön planda olan işçi ve zanaatkar arasında ayırım yapmaktadır. Temel fark zanaatkar üretim sürecinin tamamına dair bilgi sahibi olması, üretim sürecinin tümüne hâkim olması ve üretim sonucu ortaya çıkan ürünün tüccarlığını kendisi yapması olarak belirlemektedir. Sombart zanaatkarların çabasını yani iktisadi öznenin faaliyetini evini geçindirmek için gerekli geliri elde etme çabası olarak tanımlamakta ve bu tanımlı yaparken bulunduğu kültüre atıfta bulunarak *ekmeğini kazanmak* terimiyle açıklamaktadır. Sombart zanaatkarın işinin kendi temel alanları içerisinde farklı tanımlanabileceğini söylese de yukarı değindiğimiz çabalar doğrultusunda teknik bilgileri işleme koyma süreci olarak tanımlamaktadır. Zanaat iktisadının varlığını göstermesi gereken koşulları ise kapitalist sistemden önce bireysel zanaatkarların birbirleriyle kurmuş olduğu garip ilişki neticesinde ortaya çıkan loncalardan kaynaklandığını dile getirmekte ve kapitalizm sonrasında bunun kooperatiflerle devam ettiğini söylemektedir.

Kapitalizm tanımına geldiğimiz zaman Sombart, kapitalizm olgusunu detaylandırır da yaptığı tanım sadece girişimcilerin eylemlerinden ibaret olan bir iktisadi sistem olarak kalmaktadır. Kapitalizmi anlamlandırmaya başladığı yer ise girişimci ve onun özellikleridir. Kapitalist girişimin var olma sebeplerini öznel ve nesnel olarak ayırmaktadır. Öznel koşulları olarak maddi varlıklardan faydalanma dürtüsüyle açıklamaktadır. Öznelere sahip olduğu ruhu detaylı olarak bu kitapta açıklamaya da sonradan faaliyetlerde başarılı olabilmesi için fatih, faaliyeti tamamlayabilmesi için örgütleyici ve faaliyetlerden fayda sağlayabilmesi için müzkarececi olarak adlandırmaktadır (Sombart, 2008). Nesnel veya dışsal etkenleri ise kapitalist girişimcilerinin birbirleriyle ortak bir zeminde bir araya gelecek sözleşmelerin yapılacağı ortamın hazır olmasıdır. Kapitalizmin ortaya çıkış unsurlarını açıklarken ise üretim ekonomisi (endüstriyel kapitalizm) üzerinden gitmektedir. Sombart kapitalizmin en büyük etkilerinden birinin servet aktarımı olduğunu vurgulamakta ve bunun kamu gelirlerine katılımla, özel mülkiyet haklarının kazanılması ve tefecilik faaliyetleriyle açıklamaktadır. Kitabın son bölümlerinde doğru ise yapmış olduğumuz tarihsel sınıflamalar çerçevesinde toplumsal iktisadi sistemde ticari kapitalizmin zanaat iktisadı içerisinde gerçekleşen bütün faaliyetlerin artık uzmanlaşma ve bütüncül bağımlılık yüzünden tamamen egemen dolugunu zanaat iktisadını ev içi ve ev dışı üretime ayırarak incelemiştir. Zanaat ekonominin ticari kapitalizm tarafından çevrelenmesinden kaynaklı tamamen ortadan kalkmayacağını, kırsal kalkınmada kendini devam ettireceğini ifade etmektedir.

Kaynakça

- Parsons, T. (1928). "Capitalism" in Recent German Literature: Sombart and Weber. *Journal of Political Economy*, 36(6), 641-661.
- Ülgener, S. (1942). İktisat Felsefesi Tarihinde Werner Sombart'ın Yeri ve Şahsiyeti. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 3(1-2), 95-115.
- Sombart, W. (2008). *Burjuva, Modern Ekonomik Dönemine Ait İnsan Ahlakı ve Entelektüel Tarihine Katkı*. (çev. Oğuz Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları